

מצות הוידי ביום הכפורים

אחת המצוות המרכזיות ביום הכפורים היא מצות הוידי. ננסה לבחון את הוידי שביום הכפורים ביחס לוידי ולתשובה שבכל השנה.

הרמב"ם כותב (הל' תשובה פ"ב ה"ו-ז):

אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר: "דרשו ה' בהמצאו". במה דברים אמורים ביחיד, אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין, שנאמר: "כה' אלהינו בכל קראנו אליו".

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. ומצות וידי יום הכפורים שיתחיל מערב היום קודם שיאכל שמה יחנק בסעודה קודם שיתודה, ואף על פי שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבית, וחוזר ומתודה בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. והיכן מתודה, יחיד אחר תפלתו ושליח צבור באמצע תפלתו בכרכה רביעית.

הלכה ו' עוסקת בעשרת הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים, והלכה ז' עוסקת ביום הכפורים בלבד. לכאורה אומר הרמב"ם על שני זמנים אלו שהם זמני תשובה. מהו ההבדל ביניהם?

הלכה ו' עוסקת בצעקה, בשאלה אימתי נענית צעקתו - תפלתו - של אדם. על כך אומר הרמב"ם שבעשרת הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים הצעקה נענית מיד, שנאמר (ישעיה נ"ה, ו'): "דַּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קִרְבָּהּ בְּהִיטְוֹתָ קְרוֹב". הקרבה של הקב"ה מתבטאת בכך שהצעקה נענית מיד. בציבור אין צורך בזמנים מיוחדים. הקב"ה קרוב אלינו תמיד, כפי שמובא בפסוק שמביא הרמב"ם (דברים ד', ז'): "כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לֹא אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו". בהלכה זו התשובה היא תנאי לקבלת הצעקה והתפילה.

הלכה ז' איננה עוסקת בצעקה, אלא בתשובה ובידי. הזמן המיוחד לחזרה בתשובה ולביטוי המעשי של התשובה - הוידי¹ - הוא ביום הכפורים, "קץ מחילה וסליחה לישראל". התשובה היא עיקר הדין ולא תנאי לדבר אחר.

¹ הדברים מבוארים בדבריו של הרמב"ם בספר המצוות (עשה ע"ג): "מצוה ע"ג היא שצונו להתודות על העונות והחטאים שחטאנו לפני האל ולאמר אותם עם התשובה וזהו הוידי...". ובתחילת הלכות תשובה: "כל

את טעם הדבר מבאר הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פמ"ג):

וענין צום כפור גם כן סיבתו מבוארת, שהוא נותן דעת התשובה, והוא היום שירד בו ארון הנביאים בלוחות שניות ובשרם בסליחת חטאם הגדול – והיה היום ההוא לנצח יום תשובה ועבודה גמורה. ולזה נאסרה בו כל הנאה גשמית וכל טורח בתועלת הגוף – רצוני לומר, המלאכות, ואין עושים בו רק הוידויים – שיודה בחטאיו וישוב מהם.

הגדרת המצוה של וידוי ביום הכפורים תבאר תוך עיון בשיטות ראשונים נוספות בענין, דרכן תבאר גם שיטתו של הרמב"ם.

רבינו יונה

כך כותב רבינו יונה בשערי תשובה, בתארו את "הדרכים שיתעורר האדם בהן לשוב אל ה'" (שער ב', י"ד):

הדרך החמישית – בעשרת ימי תשובה. הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים... ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות מ"ט): "דרשו ה' בהמצאו" – אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא ט"ז): "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

ובמקום נוסף (שער ד', י"ז):

ועל זה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פ"ו): כי על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים תולים ויסורים ממרקים, יש שאלה, והלא כתוב (ויקרא ט"ז): "מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו"? והתשובה בזה, כי מה שנאמר "לפני ה' תטהרו" מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואף על פי שנתחייבנו על זה בכל עת – החיוב נוסף ביום הכפורים, והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים, אבל מה שכתוב (שם): "כי ביום הזה יכפר עליהם לטהר אתכם" – שהוא אמור על הטהרה שהשם יתברך מטהר אותנו מן העון ומכפר עלינו כפרה

מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא. מצות התשובה היא הוידוי כאשר אדם שב מחטאו.

שלמה ביום הכפורים בלא יסורים, זה נאמר על מצות לא תעשה, אבל על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכפורים תולים ויסורים ממרקים.

בנוסף למצוה לשוב בתשובה כל עת, יש חיוב נוסף להיטהר - בתשובה ובתיקון המעשים - ביום הכפורים, ככתוב (ויקרא ט"ז, ל'): "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ", והטהרה היא תיקון המעשים.

הלכות גדולות

בה"ג מביא את דין הוידוי בדרך מעוררת תמיהה (הלכות יום הכפורים):

ומיחייב בר ישראל לאודוי ביוםא דכיפורי, שנאמר (ויקרא ט"ז): "כי ביום הזה יכפר עליכם", ואשכחן דהא כפרה וידוי דברים היא, דתניא (יומא ל"ו) "וכפר בעדו ובעד ביתו", בהרצאת דברים הכתוב מדבר, אתה אומר בהרצאת דברים או אינו אלא בהרצאת דם, אם נפשך לומר, נאמר כאן כפרה ונאמר גבי שעיר המשתלח כפרה, מה להלן הרצאת דברים אף כאן בהרצאת דברים. מאי אם נפשך לומר, וכי תימא לגמר משעיר הנעשה בפנים דהרצאת דם הוא, אמר קרא "והקריב אהרן פר החטאת אשר לו", ועדאן לא נזרק הדם, אלמא בהרצאת דברים הכתוב מדבר.

חובת הכפרה לכל אדם מישראל ביום הכפורים נלמדת מן הכתוב: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ". כשם שהכפרה שנאמרה באהרן: "וכפר בעדו ובעד ביתו", היא "הרצאת דברים" ולא זריקת דם, כך הכפרה הזו היא בדברים.

יש להבין את דבריו, שהרי הגמרא עסקה במפורש בוידויו של אהרן בלבד, ומניין לבה"ג לומר שחייב כל אדם מישראל בוידוי?

שיטתו של הבה"ג מבוארת בספר "היראים"² (סי' רס"ג):

וידוי יום הכפורים. צוה יוצרנו לכהן גדול שיתודה על חטאת יום הכפורים ב' וידויין... ומן התורה בכפרת דברים הכתוב מדבר, או אינו אלא בכפרת דמים, נאמר כאן לכפר ונאמר להלן לכפר מה להלן בעגלה ערופה בכפרת דברים הכתוב מדבר אף כאן בכפרת דברים. ואם נפשך לומר הרי הוא אומר "והקריב", "וכפר", "ושחט", ועדיין לא נשחט הפר.

² בהקדמתו כותב בעל היראים כי הוא מבאר את שיטתו של בה"ג.

תולדה למצות עשה. צוו חכמים שכל ישראל יתודו בין איש בין אשה ביום הכפורים. כדתניא בסוף פ' יום הכפורים מצות וידוי יום הכפורים עם חשיכה...

הוידוי של כל ישראל הוא תולדה מהוידוי של כהן גדול. כיון שהוידוי הוא חלק מהכפרה, שהרי נלמד מן המילה "וכפר", הרי שכל המתכפרים צריכים להתודות. מצות הוידוי חלה על כל אחד מישראל מתוך היותו מתכפר ביום זה. דברים אלה מתאימים לשיטתו של בה"ג במשמעות הוידוי בכלל. הבה"ג מונה מצוה (קע"ד): "להתכפר בתחנונים ובקרבן". הוידוי הוא חלק מהכפרה הנעשית על ידי הקרבן. התחנונים (וידוי) והקרבן יחד יוצרים את הכפרה. גם ביום הכפורים הוידוי הוא חלק מעבודת הקרבנות של יום הכפורים³. כיון שהקרבן הוא של כל ישראל, הרי שהוידוי אף הוא צריך להיאמר על ידי כל ישראל⁴.

דרך נוספת להבנת דברי בה"ג מופיעה בסמ"ג בהלכות תשובה. אלו הם דבריו:

וכן ביום הכפורים מתודה כהן גדול וידוי דברים ג' פעמים... ועכשיו שחרב בית המקדש בעוונותינו לא נשאר לנו כי אם כפרת דברים וחייבין כל ישראל ביום הכפורים לשוב ולהתודות.

בזמן שהיה בית המקדש קיים, התודה כלל ישראל דרך הכהן הגדול. הוא אמר את וידוי האומה כאומה. משחרב הבית ואין לנו כהן גדול, ואין מי שיתודה את וידוי האומה, צריכים כל ישראל להתודות ביום הכפורים, וזה הוידוי שאנו אומרים בתפילת יום הכפורים.

"לאודוי ביומא דכיפורי"

נראה, לאור דברים אלה, להבין את משמעות הוידוי על פי הבה"ג בדרך שונה מן הדרך שמתאר הרמב"ם. הרמב"ם כתב (הל' תשובה פ"ב ה"ב):

ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, שנאמר: "יעזוב רשע דרכו וגו'", וכן יתנחם על שעבר, שנאמר: "כי אחרי שובי שובי נחמתי", ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר: "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'", וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

³ בה"ג לא מנה את הוידוי ביום הכפורים כמצוה. המצוה בלשונו היא (קפ"ב): "כל מעשה יום הכפורים". אך מכיון שמנה גם (קע"ט): "ופר יום הכיפורים", הבין היראים ש"מעשה יום הכפורים" הוא הוידוי.
⁴ לאור זה יש לומר, שלבה"ג נעשית הכפרה בשלושה מישורים - מחשבה, דיבור ומעשה. המחשבה היא ההחלטה לחזור בתשובה, והיא מתבצעת בדיבור - וידוי, ובמעשה - קרבן.

הוידוי הוא אמירה בפה של התשובה - של החרטה, עזיבת החטא והקבלה לעתיד. הגדרת הדברים בשפתיים מוציאה מן הכח אל הפועל את המחשבות וההרגשות. זו מצות הוידוי.

בה"ג רואה את הוידוי כ"הרצאת דברים". הוידוי הוא צורה נוספת של ריצוי כלפי הקב"ה. בה"ג קורא לוידי "לאודוי", כלומר: להודות. יש שלוש משמעויות למילה זו: וידוי על חטא, תודה על הטוב והודאה על האמת.

נראה שהמילה "לאודוי" כוללת בתוכה את הוידוי, אך גם את התודה⁵. "הרצאת דברים" היא גם הודאה על עצם מציאותו של יום הכפורים כיום מחילה וסליחה, ועל יכולתו של האדם לשוב בתשובה ולכפר על מעשיו.

"הודאה" היא גם הודאה על האמת. מה שעושה האדם בידיו בהקרבת הקרבן - עושה הוא בפיו בוידוי. הוידוי הוא קרבן הנעשה בפה, ועל כן הוא כולל יותר מאשר פירוט החטא ועזיבתו. יש בו הודאה בתהליך התשובה שהאדם נמצא בעיצומו.

כל אלו כלולים ב"הרצאת דברים", ובמילה "לאודוי" שכתב הבה"ג לתיאור הוידוי.

ספר החינוך

במקביל ליראים, המבאר את שיטת בה"ג, נעיין בדבריו של ספר החינוך, ההולך בדרכו של הרמב"ם במנין המצוות (מצוה שס"ד):

שנצטוינו להתודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן, וזהו ענין הוידוי, שיאמר האדם בעת התשובה: אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי כן וכן, כלומר שיזכיר החטא שעשה בפירוט בפיו, ויבקש כפרה עליו ויאריך בדבר כפי מה שיהיה צחות לשונו... ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביום הכפורים, שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה, ביטל עשה זה...

כיצד מבטלים מצות עשה של וידוי ותשובה? בצורה פשוטה היה ניתן לומר, שהחוטא ואינו שב בתשובה על חטאו - ביטל עשה זה. החינוך אינו אומר כך, אלא קובע זמן קצוב - יום הכפורים הוא היום הקבוע לוידי ולסליחה, ומי שלא עשה זאת ביום זה - ביטל את העשה.

מנין למד זאת ספר החינוך? מה מקורו לאמירה זו?

נראה, שלמד זאת החינוך מדברי הרמב"ם.

בהלכות תשובה מכנה הרמב"ם את יום הכפורים "קץ מחילה וסליחה לישראל". הדברים צריכים עיון. לכאורה, מקומו של כינוי זה ליום הכפורים הוא בהלכות יום הכפורים.

⁵ עיי' בדבריו של הרב קוק זצ"ל בביאורו ל"מודה אני" (עולת ראי"ה ח"א, עמ' א').

מכאן למד בעל ספר החינוך, שהיודוי והתשובה ביום הכפורים הם דין בהלכות תשובה, ולא דין בהלכות יום הכפורים.

משמעות הדבר היא, שיש זמן קצוב לענין הסליחה על חטא. יש לכך קץ. כשמגיע יום הכפורים, שהוא יום סליחה וכפרה, ואדם מתעלם מן הצורך להתוודות על חטאו - ביטל עשה של תשובה. כך מבאר החינוך את ביטוי של הרמב"ם בהלכות תשובה: "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל".

נתנה תורה קבע

נמצא על פי דברינו, שמצות התשובה היא מצוה שחיובה חל בכל ימות השנה, ואף על פי כן קבעו חכמים זמן למצוה זו, והוא יום הכפורים. דבר דומה מצאנו במצוות נוספות. למשל, מצות זכירת עמלק. הרמב"ם מגדיר את המצוה כך (עשה קפ"ט):

היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן.

זמנה של מצוה זו הוא בכל עת ובכל שעה. אף על פי כן קבעו חכמים לקרוא את פרשת זכירת עמלק בשבת שלפני פורים, ובכך לקיים את המצוה בזמן קבוע.

מנין למדו חכמים לעשות כך? מקורם הוא בדברי התורה, והוא נלמד מדברי הרמב"ם במצות קריאת שמע (עשה י'):

ולשון התוספתא: כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים זמן לתפלה. כלומר שזמני התפלה אינם מן התורה. אמנם חובת התפלה עצמה היא מן התורה כמו שבארנו, והחכמים סדרו לה זמנים.

מה פירוש המשפט: "נתנה תורה קבע לקריאת שמע"? קריאת שמע כוללת בתורה מצוות רבות שאינן קשורות בזמן - יחוד ה', אהבתו, תלמוד תורה. במצות קריאת שמע נתנה תורה קבע למצוות אלה. הדברים שאינם תלויים בזמן נקשרו לעולם הזמן ולחיייו של האדם - "בשכבך ובקומך"⁶. מכאן למדו חכמים לתפילה, שאף שזמנה כל היום, "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" (ברכות כ"א ע"א), מכל מקום יש לקבוע לה זמן קבוע.

⁶ ע"י על כך בהרחבה ב"מצוה ברה" ח"א מצוה י', בפרק: "לחידושה של מצות קריאת שמע" (מהדו"ב עמ' ק"פ).

כך גם התשובה. זמנה הוא בכל ימות השנה, ועם זאת קבעה לה התורה יום קבוע, והוא יום הכפורים.

בין הרמב"ם לבה"ג

ההבדל בין הרמב"ם ובין בה"ג ביחסם לוידי מתמזה בכותרת שנתן כל אחד מהם להלכות הוידי ביום הכפורים. בה"ג כלל זאת בהלכות יום הכפורים, והרמב"ם בהלכות תשובה.

בה"ג רואה את הוידי כחלק מעבודת היום. הקרבנות של יום הכפורים המכפרים על כל ישראל צריכים להיות מלווים בווידי, המתאר בפה את שנעשה על ידי הקרבן. הרמב"ם רואה את הוידי של יום הכפורים כחלק מעבודת התשובה. אחד הדינים בהלכות תשובה הוא שיום הכפורים הוא היום המיועד לתשובה, ובו יש להתוודות על החטאים.

ומכאן לשתי בחינות בווידי שאנו אומרים ביום הכפורים. בחינה אחת היא כחלק מעבודת הכהן הגדול ביום הכפורים. אף כי אין לנו "לא אישים ולא אשם", אמירת הוידי על ידי כל ישראל נשארה בדינו אף לאחר החורבן, ואנו מקיימים בכך את הפסוק: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". בחינה שניה היא הוידי על החטאים מצד היות יום הכפורים מיוחד לסליחה ולכפרה, כחלק מתהליך התשובה העובר עלינו.

לכשתמצי לומר, בתפילת יחיד בסוף עמידה, מקיימים אנו את הוידי על פי הרמב"ם.

בחזרת הש"ץ בסדר עבודת יום הכפורים מקיימים אנו את הוידי על פי בה"ג. ואלו ואלו דברי אלקים חיים.

